

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА ГРОМАДА В АМЕРИЦІ
ПОЛІТИЧНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА Ч. 10

ЯРОСЛАВ КУТЬКО

ТЕМНА СТОРОНА МІСЯЦЯ

Історія поліційної провокації
Романа Барановського
в українським підпіллі

ЧАСТИНА ДРУГА

1953

НЮ ЙОРК

ДЕТРОЙТ

СКРЕНТОН

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА ГРОМАДА В АМЕРИЦІ
ПОЛІТИЧНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА Ч. 10

ЯРОСЛАВ КУТЬКО

ТЕМНА СТОРОНА МІСЯЦЯ

Історія поліційної провокації
Романа Барановського
в українськiм підпіллі

ЧАСТИНА ДРУГА

1953

НЮ ЙОРК

ДЕТРОИТ

СКРЕНТОН

Copyright 1953. All rights reserved.

Printed in the U. S. A.

Видання цієї книжки уможливив своїм дуже поважним грошовим вкладом МИКОЛА БУТА з Філадельфії, Па., за що йому належить подяка і признання від цілого свідомого українського громадянства.

З друкарні Народної Волі — органу
Українського Робітничого Союзу
524 Olive Street, Scranton, Pa.

I.

ЯК МОРАЛЬНИЙ РЕЛЯТИВІЗМ ВЕДЕ ДО НІГІЛІЗМУ

Як Роман Барановський з терориста став провокатором

Кожний, хто перечитує знову справді сенсаційну судову розправу проти Романа Барановського, завдає собі неухильне питання: Як це могло статися, що з відважного боеквика революційної організації виріс пізніше поліцейний провокатор проти власної організації? Як дивитися на вирок окружного самбірського суду? Винен Роман Барановський чи ні?

Пригадаймо собі, за який злочин обвинувачував Романа Барановського польський прокурор. Він твердив, що Барановський довгі роки був платним поліцейним агентом проти власної революційної організації. Поліцейну службу Барановський виконував від 20-го червня 1929. Прокурор обвину-

вачує Барановського в тому, що він не був вірним агентом для поліції, а навпаки, що він вірно служив Організації Українських Націоналістів і з доручення цієї організації брав участь в убивстві польського урядового посла Голувка. Роман Барановський боронився всіми можливими способами, щоб доказати судові, що він весь час був найвірнішим поліцейним агентом проти Українців взагалі, а проти ОУН зокрема. Разом з Барановським було обвинувачених ще двох дійсних членів ОУН за участь в убивстві Голувка. Адвокати цих обвинувачених членів ОУН, самі видні українські громадяни, на чолі з Д-ром Степаном Шухевичем, доказували, що Барановський гово-

рить неправду, коли обтяжує на процесі інших українських громадян. Таким чином лінія прокурора і лінія українських адвокатів, що боронили членів ОУН, в цій точці сходилася разом. Суд не дав віри обороні Барановського і засудив його. Це значить, що суд визнав Барановського провокатором ОУН всередині поліції. Де тут правда?

Підчас самого процесу провід ОУН проголосив Романа Барановського поліційним провокатором. В це вірили всі рядові члени ОУН. В це вірили також всі пересічні українські громадяни. Справу знову відігріто при розколі ОУН в 1940-ім році, коли за Романа Барановського обвинувачувала опозиція під проводом Бандери ще й брата Романа, — Ярослава, що в тім часі був членом проводу ОУН і помічником полк. А. Мельника. Всі ті обвинувачення були переповнені пристрастями взаємної групової боротьби.

Щоб приблизитися до правди, треба передовсім зайнятися життєписом самого Романа Барановського.

ІЗ ШКОЛИ ЖИТТЯ РОМАНА БАРАНОВСЬКОГО

Видний член ОУН, Зиновій Книш, у своїй книжці під заголовком “Дух, що тіло рве до бою”⁶⁾ подає також деякі факти з життя Романа Барановського. На основі свідчень в самбірськiм процесі та принагідних зауваг Зиновія Книша в його вище згаданій книжці маємо перед собою такий життєвий шлях Романа Барановського:

Роман Барановський є сином українського католицького священика, який мав парафію в селі Темерівцях біля Галича. Старий о. Барановський був дивною натурою. Про нього З. Книш подає такі цікаві факти: Отець Барановський був більше подібний до вояка як до священика. Якийсь час був він військовим активної служби,

6) Вінніпег, 1951, накладом 4 Відділу ОДВУ в Дітроїті, Миш., ЗДА. Треба замітити, що ця книжка написана надто необачно, бо подає деякі конспіративні факти (наприклад розкриває псевдоніми членів, які ще живуть або родичі яких ще живуть).

в пізнішому вже віці пішов на теологію. Есе село знало його з того, що як тільки відправив свої церковні обов'язки, брав на плечі рушницю, свистав на собаку і поринав у ліс. Любувався в бжільництві і мав у садку невеличку пасіку, там і спав улітку в побудованому для тієї цілі курені. В його патріотичній родині були 4 сини і 2 доньки. Два старші, Роман і Ярослав, загинули. Перший, як поліційний шпик і засуджений на тюрму, коли використано його послуги, помер від сухіт у тяжкій в'язниці”.

Як знаємо з недавно минулого, молодший від Романа Ярослав погіб підчас війни в 1943-ім році у Львові, коли його в білий день застрілив на вулиці якийсь замаховець. Це мусів бути його добре знайомий, бо, як свідчила українська громадянка, що випадково бачила сам замах, Ярослав Барановський ішов деякий час із цим замаховцем і розмовляв дружно, а щойно пізніше цей його товариш нагло витягнув револьвер і з безпосередньої віддалі стрілив Барановському в голову і втік. Видно, що твердження ОУН (Мельника)

про те, що Ярослава Барановського вбив член організації під проводом Бандери, має підставу.

Про третього сина о. Барановського подає З. Книщ інформацію, що він ще як гімназійний учень попав у мелянхолію і застрілювався. Самогубство було переведене в дивний спосіб: цей молодший брат Романа Барановського насамперед рішив, щоб його трупа не могли знайти; тому в лісі над берегом річки він прив'язав собі ногу до корінця дерева шнурком, а потім застрілювався з рушниці; труп його впав у річку і не міг поплисти і його знайшли справді з великим трудом.

Одна сестра Романа Барановського вийшла заміж за зовсім неосвіченого хлопця.

Всі ті факти виявляють очевидну ненормальність старого о. Барановського, яка передалася також його дітям, одним в сильнішій, другим у слабшій мірі. Сам о. Барановський під час самбірського процесу його найстаршого сина Романа з практикованою в большевиків емпазою оповістив в пресі заяву, що він вирікається

цього свого сина раз назавжди.

Таке фізично-духове наслідство Романа Барановського по своїм батьку. За це наслідство відповідальні в першу чергу його предки. Таку мав першу школу Роман Барановський у своїх батьків.

Другу школу перейшов він у конспірації. Вже в юнацькій віці хтось зі старших членів УВО (попередниці ОУН) притягнув його не лише до самої конспірації, але й до вужчої організації всередині УВО — до “Летючої Бригади”, яка мала спеціальне завдання займатися терористичними замахами і здобуттям при допомозі нападів грошей для організації (“експропріяція”). Як 19-літній хлопець він разом зі ще молодшим братом Ярославом вже брав активну участь в нападі на головну пошту у Львові. Пізніше він знову з братом належить до учасників нападу на пошту у Калуші. Це тільки головні замаху “Летючої Бригади”. Менших замахів, в яких брав участь Роман Барановський, було кілька.

Зиновій Книш, сам колишній замаховець ОУН, свідчить у

своїй книжці, як безпосередній знайомий Романа Барановського, що в тих часах він був “добрий боевик, що мав уже за собою участь у кількох вдатних експропріяціях”. Значить, активні члени “Летючої Бригади” і пізнішого Боевого Відділу ОУН на основі свого знання Романа Барановського уважали його одним з найліпших бійців організації, якого брали до найбільш відповідальних і небезпечних підприємств. В цій школі конспірації і тероризму перебував Роман Барановський аж до часу, коли його разом з іншими поліція зловила, а суд засудив за участь в нападі на пошту.

Роман Барановський і в тюрмі ще стояв у зв'язку з організацією, яка допомагала своїм в'язням. Вийшовши з тюрми в 1929-ім році Роман Барановський не надумувався довго, що йому далі робити. Він знову нав'язав стик до організації і навіть став в опозиції до тодішнього краевого команданта — полковника Р. Сушка.

Це була конспіративна і терористична школа Романа Барановського. Виникає питання:

Хто тоді провадив цю школу і в якій дусі?

З книжки З. Книша (тай без неї) відомо, що саме в часі, коли Роман Барановський був активним членом "Летючої Бригади" УВО та виконував терористичні замаху, краєвим командиром УВО і безпосереднім шефом "Летючої Бригади" був колишній сотник Юліян Головінський. Щоб зрозуміти його вплив на весь боєвий склад "Летючої Бригади", мусимо тепер ближче пізнати суспільно-політичні і етичні засади цього провідника.

ПСИХОЛОГІЯ ПІДЗЕМНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Роман Барановський, поза домашнім вихованням у родині, яку ми вже пізнали, перейшов ще тверду школу підземної організації, якою була УВО, що пізніше перезвала себе в ОУН. Члени підземної боєвої організації із природи речі мусять поводитись інакше, як вояки явної армії.

Явна армія завжди, під час миру чи під час війни, в службі й поза службою, на вправах чи на відпочинку, має обов'язок носити свій військо-

вий однострій, щоб відрізнитися від цивільного населення. В останніх часах цей однострій щодо свого кольору уподібнювався до вигляду терену, в якому приходить да-ній армії воювати; відкинено в одностроях яскраві і блискучі кольори. Проте, член армії мусить мати завжди однострій, який повинен відрізнятися виразно від одягу, що його вживає цивільне населення. Хоча на фронті вояки ховаються відповідно до терену, щоб їх ворог відразу не спостеріг, то все таки їм не вільно одягатися в цивільну одягу, щоб тим способом обманути ворога. Тим більше воякам не вільно переодягатися в однострої ворожої армії. В однім і другім випадку такий вояк підлягає трактованню на рівні з шпигунами; якби його ворог зловив, то вояк не користає тоді з привілеїв воєнного полоненого, який стоїть під охороною міжнародного права. В явній армії виховують навіть спеціальну пошану і честь військового однострою та прапора, під яким бореться дана військова частина.

Зовсім інша ситуація панує

в підземній боєвій організації без огляду на політичний її характер. Члени підземної боєвої організації мусять насамперед скриватися перед ворогом. Вони намагаються вдавати, що вони не належать до підземної організації, всякими можливими способами маскується, щоб ворог їх не розпізнав. Вони завжди ходять в звичайних цивільних одягах, а де можливо, вживають навіть ворожих одностроїв. Вони для "заметення слідів" ховають свої правдиві імена та вживають вигаданих прізвищ (псевдонімів). Довге життя в такій атмосфері підземної боротьби впливає сильно на духові прикмети і громадську мораль членів боєвої організації. Постійне удавання і маскування можуть видержати тільки справді тверді і героїські характери. Надто довге напруження боєвої акції явних армій на фронті ломить слабші характери. Що ж говорити про членів підземної боєвої організації, які раз вступивши до неї, знаходяться в стані вічної боротьби і вічного переслідування ворогом!

Ці наші загальні зауваги

про різниці між вояками явних армій і боевиками підземних організацій відносяться до всякої підземної організації: соціалістичної, націоналістичної, комуністичної, анархістичної чи іншої. Не має тут значіння також національна приналежність даної організації. Під цим оглядом не можна хвалити Боевої Організації партії російських соціалістичних революціонерів або Боевої Організації Польської Партії Соціалістичної чи якоїсь іншої боєвої організації, а одночасно осуджувати членів УВО. Психологія боевика кожної такої організації в основі однакова, як однакова в ґрунті речі психологія вояка явної армії без огляду на її національність.

Треба мати на увазі, що боротьба в підземеллі має свій фронт. Веде її з одного боку боева організація, а з другого ворожа поліція. Обі сторони вживають удавання і маскування. Поліція в боротьбі з підземеллям прибирає також методи підземної організації: вона маскує себе цивільним одягом, вдає звичайних громадян і шукає собі вістей про

ворога шляхом конфідентів в середовищі підземної боевої організації. Ця метода поліції в свою чергу ще скріплює описану вище психологію удавання, яка панує від самого початку в колах підземної організації.

Це є ґрунт, на яким витворюється духова трясовина для слабших одиниць. На цім ґрунті виростає заломання відваги і втеча з рядів боевої організації. На цім трясовинні плодяться ще щось гірше: провокація. Це неминучі наслідки кожного підземелля. Історія не знає ні одної підземної організації, в якій ворогові не вдалося б знайти конфідентів для себе або навіть агентів-провокаторів. Проти цього явища підземної боротьби борониться кожна боева організація всіми можливими засобами. Але успіх цієї боротьби може бути тільки хвилиний. Як довго існує ворожа поліція, яка вживає методи конфідентів і провокаторів, доти провокація буде йти за кожною підземною організацією, як тінь за сонцем. Чим організація сильніша, тим провокація слабша. Чим ор-

ганізація слабша, тим провокація має ліпший ґрунт для росту і вона сильніша. Тут щось подібне, як із сонцем. Найдовша тінь сонця саме тоді, коли воно стоїть низько.

ВАЛЛЕНРОДИЗМ У ПОЛІТИЧНІЙ БОРОТЬБІ

В 13-ім і 14-ім століттях діяв у Східній Пруссії німецький "Хрестоносний Орден", який поставив собі завдання навертати поган силою на християнство. Хрестоносці осадовилися на пограниччі Польщі та Литви і із своїх сильних твердинь нападали на слабо озброєну Литву й руйнували її вогнем і мечем, хоча Литва тоді вже була християнська. При кінці 14-го століття стояв на чолі цього ордену, як великий майстер (начальний вождь), Конрад Валленрод. Він провадив кілька воєнних виправ проти Литви, але всі вони скінчилися погромом хрестоносців. Це дало привід до того, що виникла цікава легенда, нібито Валленрод був литовським воїном, який добре вивчив німецьку мову і під прибраним німецьким призвистем вступив до Ордену Хре-

стосунків, щоб серед них добитися провідного становища і потім довести Орден до руїни. Цю легенду використав польський поет Адам Міцкевич для своєї великої поеми, в якій він звеличав цю підступну зраду литовського боярина, як найліпший засіб боротьби слабшого народу з наїздом сильнішого ворога.

Поема Адама Міцкевича про Конрада Валленрода була обов'язковою лектурою в школах у Галичині, як польських, так і українських. Не диво, що серед польської націоналістичної молоді за Австрії приймалася легко теорія про те, що в політичній боротьбі можна підступно прикидатися прихильником ворога, щоб дістатися досередини його проводу і розкласти його в самім центрі. Серед української молоді довгий час ця теорія не знаходила собі визнавців, бо проти такого засобу боротьби виступав дуже рішучо Михайло Драгоманів, а потім його учень Іван Франко. Оба вони доказували влучно, що національно-політичний рух який прийняв би допускальність "валленродизму" чи про-

вокації, тільки позірно може в окремих випадках досягнути деякі успіхи. В дійсності ж визнавання такої політичної засади кінець-кінців мусить розложити морально самих її революційних визнавців. "Засада, що в політиці всі засоби є освячені доброю метою, потурає політичним жулікам, які ідеологів вкінці усувають від впливу" — така була основна думка М. Драгоманова і Івана Франка. Щойно на переломі Першої Світової Війни, коли серед Поляків здобували собі щораз ширші симпатії революційні методи Пілсудського, що стосував засаду валленродизму до Німців і Австрійців, також серед деяких кол української молоді стала прийматися ця теорія щораз більше. Це діялося особливо в колах тої молоді, що на неї не мали глибшого впливу громадсько-політичні й етичні ідеї Михайла Драгоманова й Івана Франка. Зразу ця теорія валленродизму приймалася непомітно і несміло. Вона стала проповідуватися виразно щойно з початком 1920-го року, коли по грудневій катастрофі Української Армії активні учасники

Визвольної Війни стали шукати способів її успішнішого продовження. Почав її проповідувати один гурт колишніх старшин Армії УНР, який саме тоді належав до ініціаторів Української Військової Організації, заложеної на зразок подібної Польської Організації Військової під проводом Пилсудського після краху його германофільської тактики (1917). Головним проповідником теорії валленродизму в колах УВО був сотник К., але це не була його особиста справа. З цією теорією вже на початках УВО погоджувалася більшість проводу цієї організації, не зважаючи на ідейний опір її противників серед частини провідних членів.

Але опір противників валленродизму серед членів проводу УВО не мав успіху. Більшість прихилилася до погляду сот. К. і прийняла теорію польського валленродизму за одну з напрямних засад боевої тактики УВО. Як ця теорія виявилася в практичній діяльності УВО, а потім ОУН, над цим треба нам спинитися ширше в наступнім розділі.

ВІД СЛОВА ВАЛЛЕНРОДИЗМУ ДО ЧИНУ

Як ми вже вияснили передніше, теорія валленродизму приймалася в УВО поволі, не сміло і невиразно. Тільки поволі вона здобула собі більшість начального проводу організації та стала ширитися “в низах”. Покищо це були тільки думки і слова про валленродизм. Згодом слова почали не сміло переходити в діло.

Валленродизм полягає в тому, що член організації має завдання вдавати прихильника ворогів, вступати на їх службу, спочатку виконувати вірно всі доручення ворога проти власної нації і зокрема проти власної організації”, щоб своїми вчинками проти власної нації добитися у ворога високого становища і потім вже внутрішньо його розкласти та паралізувати ворожу акцію проти власної організації. Це технічно представляє обосічну зброю. Морально такої дворушної позиції реальна людина може видержати лише вийняtkово. Нормально вона ломиться і стає моральним нігілістом.

Начальна команда УВО вже в 1921-ім році рішила вислати свого видного члена, сотника Січових Стрільців, Дзіковського, до польського урядового табору, щоб там вдавав якнайбільшого і загорілого угодовця в сторону Польщі, а потім щоб він добився до центру угодовців і там став особистим секретарем одного з провідників угодової групи — відомого поета професора Сидора Твердохліба. Завданням Дзіковського було не тільки давати своїй організації точні вістки про те, що діється в урядовім і угодовським таборі, але ще спеціально подбати про те, щоб проф. Твердохліба вбити у відповідно вигідній порі. Дзіковський виконав своє завдання бо добився вкінці на становище секретаря проф. Сидора Твердохліба. Дня 15. жовтня 1922 Дзіковський, як секретар Твердохліба, підвіз вечором його на віддалену залізничу станцію Сапіжанку і там уможливив його убивство членами організації. Польська поліція набрала підозріння проти Дзіковського, як провокатора організації в рядах урядового табору. Дзіковський

занюхав ці поліційні підозріння і втік до Львова. Тут він духово зовсім заломився. Як оповідають свідки його тодішньої поведінки, він у крайньо схвильованім стані зажадав від полк. Коновальця і інших членів начальної команди організації, щоб вони його всіми способами укрили перед поліцією, бо коли його поліція схопить, то він тоді за себе не ручить. Спроби укрити Дзіковського не вдалися. Поліція його арештувала, а Дзіковський у слідстві “сипав” свою організацію про всі її тайни, які тільки були йому відомі. Потім його обширні ревелаяції довгі роки служили для поліції головним джерелом знання всіх осіб, що були причасні до УВО. Все ж таки Дзіковському вдалося втекти із слідчої в'язниці, а організація уможливила йому втечу закордон. Організація, по вислуханні його вияснень щодо його поведінки в слідстві, оправдала його поведінку хвилевим психічним заломанням. Він далше був активним членом організації, але пізніше вступив до комуністичної партії за кордоном, а згодом виїхав у підсовітську

Україну, де його розстріляно.

Ми спинилися трохи довше над тим випадком переведення теорії валленродизму в чин, бо він показує нам яскраво оба вістря цього меча боротьби та всі наслідки стосування цієї методи.

Другим голосним випадком була справа з Михайлом Гуком, над якою спинимося вже коротко. Він, як виявилось на судовій розправі “сімнадцятьох” (проти Івана Вербицького, Атаманчука, Юліяна Головінського і інших) в січні — березні 1928 перед судом присяжних у Львові, між іншим, належав до тої групи, яка займалася шпигунством. Про це зізнав цілий ряд свідків, між ними також сам Іван Вербицький, який у зізнанні на публічній розправі згідно з пресовим звітом сказав таке:

Щодо убивства шкільного куратора Собінського Іван Вербицький не почувается до вини Натомість признається до шпигунства, яке обмежується до переховування різних речей (документів і інформацій військового характеру). До цього намовив його вбитий недавно Михайло Гук.

Той же Гук вислав його (на паспорт співобвинуваченого Володимира Дзіся) до Лодзі з дорученням збирати матеріяли щодо польського війська.⁷⁾

Інший свідок, Ярослав Цурковський, на цій самій розправі зізнав, що Михайло Гук намовляв його кілька разів до вступлення в УВО.

В 1927-ім році Михайла Гука вбито. УВО окремим комунікатом заявила, що це на її приказ вбито Михайла Гука, як поліційного провокатора проти УВО. Про те, чи УВО сама вислала Гука до поліції, як це раніше зроблено з Дзіковським, комунікат не говорить нічого. Він лише стверджує зраду Гука щодо УВО. Переслуханий на цій розправі начальник польської поліційної поліції у Львові, комісар Мітленер, зізнав, що в його переконанні Михайло Гук не був дійсним поліційним конфідентом. Мітленер висловлює переконання, що Гука вислала УВО до поліції, щоб він міг пізніше

7) Гляди “Новий Час” (Львів), з дня 1. лютого 1928

демаскувати справжніх поліційних конфідентів.⁸⁾

Таких випадків було більше. Гадаємо, що для характеристики атмосфери в цій підпільній організації в пізніших роках вистачить цих двох.

ВІД ЧУЖИХ ДО СВОЇХ

Валленродизм — це етичний релятивізм у відношенні до ворожих націй.

Релятивність — це значить, що вартість чогось міняється залежно від умовин місця, часу і осіб. По українськи можемо релятивність назвати “умовністю” або “відносністю”. В етиці і моральності релятивність означає таку думку, яка каже, що нема усталених заasad для добрих чи для злих учинків. Все залежить від умовин. Раз те саме є добре, другий раз воно є зле. Хто визнає таку моральну умовність, той є релятивістом.

Члени УВО, які визнавали польський валленродизм (не всі!), твердили, що для них го-

ловною мірою добра і зла є успіх боротьби організації. Раз щось причиняється до успіху організації, то тоді можна вчинити всякий чин, хоча б він морально виглядав на зло. Цей етичний релятивізм визнавці валленродизму зразу стосували тільки до чужонаціонального ворога. Згодом, непомітно для них самих, вони стали стосувати валленродизм також до інших Українців, які не належали до їхньої організації.

Провідні члени організації стали стосувати практику посилення своїх людей до інших українських політичних організацій, щоб їх з-середини нагинати до своїх цілей. Проти такої практики щодо українських політичних організацій виник досить сильний опір серед старших віком членів організації, однак поволі визнавці валленродизму цей опір перемогли своїм впливом на молодших членів організації, які ще не мали, з природи свого молодого віку, вироблених сталих і твердих громадських заasad.

Голосним прикладом такого морального релятивізму до власного громадянства може

⁸⁾ Гляди “Новий Час” з 20 лютого 1928 та звіти з розправи про убивство Гука в Н. Часі чч. 145-146 1928.

служити лист проводу УВО до Володимира Целевича на початку 1924-ого року, коли він знаходився в Америці, як уповноважений делегат організації для збірки грошей на потреби організації. Через необережність Целевича лист попав до рук українських противників таких валленродських методів. Лист був оповіщений в "Українській Громаді" (Нью Йорк), очевидно, з опущенням деяких місць, щоб публікація не була доказом проти Целевича перед польською владою та щоб не пошкодила йому повороті з Америки до краю.⁹⁾

На удержання своєї діяльності організація потребувала грошей. Як найбільше грошей!

9) В "Укр. Громаді" не було сказано, що це лист до В. Целевича. По повороті до Львова Целевич взяв участь в організації партії УНДО і при допомозі інших членів УВО в цій партії був вибраний генеральним секретарем партії. Інші члени проводу УНДО не знали, що Целевич грає фальшиву гру: що він є одночасно членом проводу УВО, яка поборювала партію УНДО!

Це був основний клич і інструкція проводу для Целевича. Згідно з оберненою засадою валленродизму провід організації почав не поважно ставитися до своїх власних політичних заяв, які складав перед власним суспільством. Головна річ дістати гроші, а звідсіль випливав той моральний і політичний релятивізм. Все ж таки Володимир Целевич був тоді вже старшим громадянином (мав вже 33 роки), займав раніше становище судді. Тому він ставився до своїх обов'язків уповноваженого уважно. Коли він приїхав до Америки, то він був поставлений перед настирливі питання різних політично свідоміших громадян: Як ставиться організація до диктатури Д-ра Євгена Петрушевича і його тодішньої советофільської діяльності? Яка соціальна програма організації? Чи організація за демократію чи проти неї і т. д. Целевич не знав, що відповісти на всі ці питання і тому звернувся за точнішою інструкцією до проводу організації. Звідтіль він одержав інструкцію; в якій містився й такий розділ:

"Ми мусимо бути Єзуїтами

в нашій праці. Ціль для нас тут одна і компромісів ми не знаємо ніяких (щодо визволення України. Примітка додана). Але можливість “припасуватися” до обставин, гнучкість повинна бути якнайбільша. Тому теж у справі Америки ми не рішили нічого. Актуальне там питання: з Петрушевичем чи проти Петрушевича? Для нас це питання коза пердута.¹⁰⁾

Але ж в Америці Петрушевич може собі бути з Богом актуальний на віки вічні! Для нас існує тільки ось яке питання: з Америки мусимо мати за всяку ціну долари. Чи більше назбираємо їх, ідучи в Америці з Петрушевичем, чи піднімаючи проти нього війну? Рішити це питання повинен Ти сам, а рішення нам переслати, щоб ми знали, що робити і Твою еventуальну війну всіма силами підтримати згідно з усіми Твоїми побажаннями, тільки видається, що на всякий випадок нам треба, щоб нам в Америці “виросли зуби”. Тому рішили, що в Америці слід заснувати (я думаю, що явне і славне)

10) — по італійськи “справа пропаща”.

наше американське об'єднання. Якщо воно виросте в сильну організацію, то стоятимемо в Америці так, що ніякої дипломатії при збиранні доларів нам не буде треба Політична програма, яка завгодно, щоб лиш мала “збут”. Хай собі “радянська”, чи лише “демократична” українська держава (в Америці), з землею без викупу, з 2-годинним днем праці. До того трохи “військово-фахового” сосу., з гімнастикою чи муштрою чи авіаційними курсами, чи цілком без того сосу. З жінками, з дітьми, з антимилітаризмом, самовизначенням народів і справедливістю. Чи я можу знати, які ще ідеї і програми матимуть попит якраз в Америці?”

Треба знати, що тодішній провід УВО це були справді заслужені перед Україною гарячі патріоти. Вони всі були колишніми фронтовими боекниками, і відзначеними старшинами Української Армії, ранені нераз і не двічі на фронті боротьби з ворогами. Вони справді хотіли добра визволення України і наражували без інтересовно для тої цілі не ли-

ше свою спокійну вигоду, але й живу голову. Одним словом, вони були відважними і випробованими борцями. Коли я тут наводжу цю інструкцію, то тільки тому, щоб показати, до яких дивних і неухвалених заключень може дійти думка навіть таких вироблених діячів, коли вони хочби в одній точці прийняли моральний релятивізм за теорію польського валленродизму та голошеного провідником польських націоналістів — Романом Дмовським — “національного егоїзму”.¹¹⁾

Ця теорія мусіла відбитися глибоко на слабших умах і характерах. Це виявилось не лише до Другої Світової Війни, але зокрема підчас неї, коли від 1940-го року розгоріла-

ся була масова братовбивча війна всередині народу і всередині зокрема націоналістичного табору.

В періоді, про який тут мова, Роман Барановський був уже активним членом організації, який відзначався незвичайною відвагою і тому його призначено до найнебезпечнішого відділу організації: до “Летючої Бригади”, яка мала завдання переводити напади для “експропріації”. Краєвим Командиром організації був тоді сотник Юліан Головінський, сам визначний військовий організатор і відзначений фронтовик, що особисто провадив з постійним нараженням свого життя цілу УВО та її згадану “Летючу Бригаду”. Тим то слід нам ближче на-

11) Зверніть окремо увагу на цю інструкцію проводу організації до Володимира Целевича і прочитайте її ще раз уважніше. Тоді Ви глибше пізнаєте весь політично-моральний нігілізм інструкції. Для проводу організації не має вартости ніяка ідея — ні демократія, ні соціальна справедливість ні

будьщо інше. Для неї все за-темнює одно питання: Як дістати гроші з Америки? Для грошей провід готов міняти голошені організацією ідеї відповідно до “збуту” при збірці грошей. У писаній формі такого цинізму ми не знайдемо в політичній літературі ніде більше.

світлити його політичні і громадські погляди, які він, очевидно, словом і прикладом, впливав у членів "Летючої Бригади".

ВОЇН І ПОЛІТИК

Юліян Головінський був відомий середньому і молодшому поколінню української інтелігенції, як дуже добрий вояк. Хоча він народжений в 1894-ім році і в 1919-ім році йому було всього 25 років, то він за свої визначні організаційні і боеві заслуги був назначений командиром VI-ої Бригади Української Галицької Армії. У військових справах Юліян Головінський мав потрібну освіту, бо скінчив за Австрії з дуже добрим успіхом школу резервових офіцерів та був піднесений до ступня четаря (лейтенанта). За часів Української Народної Республіки підвищено його військовий ступінь до сотника.

Сотник Ю. Головінський перебував із своєю VI-ою Бригадою всі трагічні випадки УГА: зразу в примусовій военній ситуації, як вона уявлялася тоді головним командирам армії (корпусів і бригад), VI-та бри-

гада капітулювала перед Добровольчеською Армією ген. Денікіна і увійшла в її склад, як її частина; потім сотник Головінський в переломовій ситуації армії Денікіна перейшов разом з іншим частинами УГА до большевиків, не бачучи тоді іншого виходу для УГА. Большевики переорганізували УГА наново, її три корпуси перемінили в три бригади, при чому начальну команду УГА усунули, а назначили свою (відомий комуніст Порайко і комп.). Командиром одної з трьох бригад УГА, яку большевики перезвали в Червону Українську Галицьку Армію (ЧУГА), був сот. Ю. Головінський.

Советська російська влада ішла на явне знищення ЧУГА, бо ж вона була сіллю в оці всім русотяпам. Якщо вона існувала б далі, то треба було також творити окрему Червону Українську Армію взагалі, а не лише толерувати ЧУГА, а на це Москва в ніякім разі не годилася тоді і не погодилася дотепер. Чрезвичайка постійно арештувала видніших діячів в ЧУГА, щоб зломити її національний характер та переміни-

ти в нормальну большевицьку військову частину. Серед стрільців і старшин ЧУГА росло невдоволення з дня на день. Це спонукало гурт старшин увійти в контакт зі штабом Головного Отамана Петлюри, що знаходився тоді у Варшаві. Головний Отаман тиснув на те, щоб бригади ЧУГА у випадку офензиви новозорганізованих трьох дивізій Армії УНР у союзі з польською армією перейшли на його бік, прирікаючи, що ці бригади дальше остануть на фронті і разом з рештою Армії УНР і польським військом підуть в наступ проти російських большевиків на Київ. Цю справу в ЧУГА взяв у свої руки ініціативний гурток старшин на чолі з командиром гарматного полку отаманом Юліаном Шепаровичем. До цього конспіративного гурту, який організував перехід на бік Армії УНР і польського війська, належав також сот. Головінський і він голов-но причинився до того, що його бригада перейшла 23-го квітня 1920-го року на бік Гол. Отамана Петлюри і польського війська і тим уможливила лег-

кий пролом большевицького фронту.¹²⁾

12) Треба ще звернути увагу на один бік справи при переході УГА на бік Армії УНР і її польських "союзників". Революційний Комітет, який керував переходом, ухвалив був, щоб перейти не безпосередньо до фронту польської армії, а до запільної Армії УНР, яка стояла в Зимовім Поході під проводом ген. Павленка на полудневім заході. Цим способом були б бригади УГА поставили Поляків перед док-онаний факт, що УГА вже злучена з Армією УНР і веде вже фронтову боротьбу разом з нею проти большевиків, як одна цілість. Одначе Головінський перешкодив цьому плянові, бо самовільно дав раніше гасло до переходу на польським фронті, заки бригади могли заманевруватися ближче до Армії Зимового Походу і злучитися з нею. Цей самовільний крок Головінського вирішив знищення УГА, як військової формації. Це закидали старшини Головінському після того нераз.

Цікаво тут підкреслити, що офіційний життєпис Ю. Головінського, який дає у своїй книжці З. Книш, з незрозумілих для мене причин, зовсім промовчує наведені вище факти.

Бригада сот. Ю. Головінського, як і другі бригади УГА, помимо заслуги для фронтового успіху проти большевиків, не була прийнята до складу Армії УНР, бо цьому спротивилися польські “союзники”, які відкинули відповідне прохання Гол. Отамана Петлюри, і бригади ЧУГА, які перейшли на його бік, розброєно та посаджено в табори інтернованих. Серед них був також сот. Головінський. Йому вдалося з табору інтернованих втекти та передістатися до Чехословаччини, де він згодом став студентом ветеринарії в Берні. Скінчив свої студії в 1924-ім році.

Стільки коротких даних про Ю. Головінського як вояка і студента ветеринарії. В обох ділянках він відзначився і був компетентним.

Щодо політичного життєпису Ю. Головінського, то його біограф дуже скупий на факти.

Він не подає нічого про політичне вироблення Ю. Головінського в тайних студентських “Драгоманівках”, бо він до них не належав. Також ветеринарні студії з природи речі не могли дати Головінському ширшої і глибокої політичної освіти. Ще перед покінченням студій він вступив, один із першого набору, до УВО. Там він пристав до течії, яка одобрювала валленродизм у політиці. По повороті до Західньої України, він був визначений по деякім часі проводом УВО Краєвим Командиром і тоді безпосередньо сам провадив “Летючу Бригаду” для виконання “експропріацій”. До неї належали брати Барановські. В нападі на касу головної пошти у Львові він брав участь особисто. В інших нападах він був або безпосереднім керівником або зблизька керував ними. Як боеквик він виявив надзвичайну відвагу і присутність духа. В часі невдачі він не заломлювався.

За часів, коли Ю. Головінський був Краєвим Командиром УВО, (в роках 1924-26, а потім в році 1930), політика валленродизму мала в проводі ор-

організації повне признання. Організація посилала до інших українських політичних організацій своїх членів, щоб вони всередині партії таємно провадили відповідну лінію, вигідну в даній ситуації для УВО. Деякі члени організації займали навіть провідні становища в партії УНДО. З книжки В. Мартинця "Від УВО до ОУН"¹³⁾ довідуємося, що організація держала в УНДО своїх членів на рішальних становищах головного секретаря партії, його заступника та члена Екзекутиви партії. Ця партія тоді у своїй платформі виразно визнавала підсоветську Україну "етапом української державности". Ясно, що в такому формулюванні платформи члени УВО грали рішальну роль. Також до інших українських партій послав провід організації своїх членів. Між іншим братів Барановських послано до соціал-демократів, але вони їх не прийняли.

13) В. Мартинець: Українське Підпілля: Від УВО до ОУН Спогади й матеріали до історії українського організованого націоналізму 1949.

Атмосферу в а л л е н р о д и з м у бачимо також у тому, що провід організації намагався заключити якийсь договір про ненапад з большевиками. В цій справі вислала була УВО дві делегації до советів (Дмитра Палієва і інж. Ярослава Індишевського). Про свою поїздку Дмитро Паліїв писав у пресі у полеміці з В. Целевичем, коли вони розійшлися основно: Целевич став на угодове становище до Польщі, а Паліїв остав соборним самостійником. Відгуки цього періоду політики УВО-ОУН чуємо ще в самбірській процесі Романа Барановського, які я наводив у звіті з процесу. Над цим питанням спиняється трохи В. Мартинець у своїй книжці, але не вглублюється в нього, звертаючи його в площину "зв'язків" із Східною Україною, а поминаючи зовсім основне питання про методи.

Сам Головинський жив у краю на провінції, як автобусовий підприємець, слухно скриваючися під цим видом перед оком пол. поліції. Однак його тактика йшла під цим оглядом дальше. Він удавав дуже лояльного для польсь-

кої держави громадянина так, що навіть з командантом місцевого поліційного відділу він жив у дуже приязних взаєминах, як це підкреслює його біограф З. Книш. Партійно він стояв у зв'язку з партією УНДО. Коли в 1930-ім році він був знов Краєвим Командиром організації, то він під час загальних виборів до сойму і сенату звернувся до секретаря УНДО з домаганням, щоб УНДО поставило його і ще одного представника (С. з Перемишля) на певне місце кандидатської лісти. УНДО, чи пак його провід, не згодилися на таку комбінацію і вона впала. Зиновій Книш старається пояснити цю кандидатуру від УНДО широкими політичними мотивами, але ледви, чи його припущення мають слушність, коли зважити всі світла і тіні валленродизму.

Найбільш яскраве світло на методи тактики в політичних справах кидає поведінка Юліана Головінського на процесі "сімнадцятьох" у Львові в січні-березні 1928, де Головінський був одним з обвинувачених за державну зраду, як командир організації. Тому захо-

дить потреба цю справу обговорити дещо докладніше окремо.

ЮЛІАН ГОЛОВІНСЬКИЙ ПЕРЕД ПОЛЬСЬКИМ СУДОМ

Пребравши провід організації, як її Краєвий Командир у році 1924-ім, Юліан Головінський дуже добре законспірувався в малім провінційнім містечку, Чесанові. Там він набув автобусове підприємство, яке перевозило людей і речі з Чесанова до Львова. При тому підприємство займалося торгівлею. Під цим видом мав Головінський нагоду часто їздити до Львова сам. Його офіційний біограф, Зиновій Книш, як я вже наводив передніше, записує факт, що Головінський жив у дуже приязних взаєминах з командиром місцевого поліційного "постерунку" в Чесанові. Ця тактика була вповні згідна з теорією валленродизму, якій поклонявся Головінський і більшість членів проводу УВО.

Одначе ця тактика не охоронила Краєвого Командира організації перед розкриттям. На місці, в Чесанові, де він жив, він був своєю поведінкою досить сильно законспірований

так, що місцева польська поліція уважала його вповні лояльним польським громадянином. Розкрила роллю Головінського в терористичній боротьбі не місцева польська поліція, а центральна у Львові. Вже в 1926-ім році, тобто тоді коли Роман Барановський сидів у тюрмі, польська поліція у Львові мала в центральних колах УВО свого конфідента, від якого вона довідалася про те, що Краєвим Командиром організації є Головінський. Цей факт був поліції відомий. Але доказати це перед явним судом могла поліція тільки тоді, якби вона поклікала на свідка свого конфідента. Того поліція зробити не хотіла, бо втратила б конфідента раз на завжди. Тому вона пробувала перевести доказ без розкриття свого тодішнього конфідента іншими способами. При ревізії з приводу шпигунської афери в Кракові знайдено в паперах члена УВО пані Пипчинської евіденційну карту Юліяна Головінського з його адресою та з його фотографією на фальшованім паспорті на чуже ім'я. Поліція була переконана, що на цій основі

вдасться їй довести до засуду Головінського на судовій розправі. Тим то при нагоді масових арештів по убивстві голови польської шкільної кураторії у Львові, Собінського, поліція арештувала тим разом також Юліяна Головінського та поставила його по довгім слідстві 24-го січня 1928 перед суд присяжних у Львові разом з іншими обвинуваченими за убивство Собінського, державну зраду і шпигунство. Це процес, що відомий під назвою "процесу сімнадцятьох". Головінського в цім процесі обвинувачувано за державну зраду, як провідного члена УВО.

Перед оглядом виступу Головінського на цім процесі треба зробити ще дві зауваги: Перше це те, що на кілька місяців перед своїм арештуванням Головінський був переконаний, що він своєю тактикою вже так сильно законспірований, що може перенестися просто до Львова і звідтіль легше керувати організацією з центра краю. Він постарався для того о платну працю, як урядовець централі Товариства "Просвіта" у Львові. Друге, що

треба підкреслити на вступі, це факт, що в життєписі Головінського, який дає З. Книш у своїй книжці на 200 сторін друку, він про процес Головінського згадує всього на 3 сторінках. Тому короткий звіт з ходу його процесу можна дати не на основі згаданої книжки, а на підставі оригінального пресового звіту з розправи, друкованого підчас процесу в "Новім Часі" під редакцією Дмитра Палієва, що сам був членом верховної колегії УВО.¹⁴⁾ Ось витяг з цього звіту:

14) Гляди "Новий Час" з 30-го січня 1928 і наступні числа.

Акт обвинувачення закидав, між іншим, що члени УВО вбили давніше цілий ряд Українців, що мали угодові настрої (Пігалюк, Бехметюк, Куцак, Антонів, Скіра, Березовський, Петрійчук, Твердохліб, директор учительського семинара в Перемишлі, Матвіяс).

Варто також зазначити, що процесові акти наводять текст присяги членів УВО, який знайдено в члена УВО Івана Бадовського. Між іншим слід

На залу розправи впроваджують п'ятого обвинуваченого Юліяна Головінського, колишнього сотника Української Галицької Армії, абсолювента ветеринарії, від вересня 1926 урядовця "Просвіти" у Львові. Обвинувачений — симпатичний 34-літній мужчина, зізнає твердим військовим голосом, ясно і певно.

На запит предсідника суду подає, що вернув до Краю із студій у Чехії в 1923-ім році. Зразу хотів перевести затвердження свого диплому ветеринарного лікаря, але коли дові-

навести звідтіль місце, що відноситься до розкриття псевдонімів:

"Присягаю перед народом і Всемогучим Богом на прапор УВО, що призвища та псевдоніми товаришів-членів не зраджу ніколи навіть під загрозою найстрашніших мук і кари смерти, та знаю, що згину, як підлий зрадник . . ."

З деяких публікацій б. членів УВО після останньої війни, видно, що вони не тримаються зложеної присяги.

дався про дуже важкі умови такого затвердження, закинув цей плян і взявся до посередництва. Як посередник з капіталом 400 доларів, заробляв доволі багато, але коли оженився, його дружина настоювала на тому, щоб взяв якусь постійну працю. Тоді він постарався о посаду в “Просвіті” у Львові з платнею 200 золотих місячно.

На питання предсідника, чи признається до вини, тобто до приналежности до УВО, Головінський відповідає заперечуючо. На питання, чи знав Піпчинську, Головінський відповідає, що не знав її і ніколи не стрічав.

Предсідник: А як це пояснити, що під час тругу в Піпчинської знайдено в неї особисту виказку з Вашою фотографією не на Ваше призвище “Головінський”, а на призвище “Гродські”.

Обвин. Головінський: Я не розумію, як це могло статися. Свої аматорські фотографії я роздав багато особам. Між іншим з свої фотографії я передав був редакційному комі-

тетові для видання пропам’ятої книги про VI-ту Бригаду.

Після того, як вичерпалися запити предсідника трибуналу, став Головінський відповідати на запити свого оборонця Д-ра Михайла Волошина. Відповідаючи на ці запити, Головінський зізнає таке: В квітні 1920 я перейшов з своєю бригадою на сторону Петлюри і союзної з ним польської армії. З того приводу мене не любили Українці в Галичині і це мені дуже шкодило. Після свого вступлення на службу в централі Просвіти у Львові цей факт міг мені пошкодити в справі стабілізації. З того приводу я висловлював свої побоювання перед головою “Просвіти” проф. Галушинським, але він мене заспокоїв та обіцяв боронити мене, якщо виникли б деякі ускладнення з причини мого переходу на фронті до Петлюри. На окреме питання свого оборонця Д-ра Волошина, чи він вірить у те, що УВО своєю акцією проти Польщі відбудує українську державу на західних українських землях, Головінський відповів: “Ні, українська держава відбуду-

ється не в Польщі, а тільки над Дніпром”.¹⁵⁾

Як бачимо, то Головінський у своїй обороні перед судом виступає послідовним оборонцем валленродизму. Щоб оборонити себе в очах суддів присяжних, він по суті представляє себе прихильником угодової політики з Польщею за ціну зречення в її користь Західної України і навіть твердить, що з того приводу він поносив шкоду серед Українців у Галичині і на Волині. Річ ясна, що вся та оборона так була наперед умовлена з оборонцем Волошином. Це видно не лише з відповідних запитів оборонця, на які Головінський відповідає гладко і ясно, але й з тих свідків оборони, яких Головінський казав покликати в своїй обороні на

15) Ця заява Головінського мала на меті підкреслити польському судові таке своє політично-державне становище: українська державність має бути над Дніпром, а не також на території, яка тоді була окупована Польщею. На державність над **Дніпром** тодішній польський уряд погоджувався.

розправу, Тесть Головінського, о. Антін Яців, був покликаний Головінським як свідок на обставину, що він знав його як чоловіка спокійного і зрівноваженого. Головінський покликав на свідка також голову централі “Просвіти”, проф. Галущинського, на ту обставину, що Головінський в розмові з ним висловлював свої побоювання щодо наслідків його “петлюрівського становища”. На ту саму обставину покликав Головінський свідків урядовців “Просвіти” — Семена Магаляса і Петра Петрика. Вкінці Юліян Головінський покликав на свідка свого власного брата Ярослава, щоб він зізнав на розправі під присягою, що Юліян Головінський був “петлюрівцем” (отже, угодцем для Польщі — примітка моя) і тому він виключає, щоб його брат міг належати до протипольської Української Військової Організації.¹⁶⁾

Така була валленродська

16) Серед польської адміністрації в Західній Україні назва “петлюрівець” і український “угодовець” в бік Польщі були однозначні.

система оборони Юліяна Головінського на явній судовій розправі, до якої прислухувався уважно весь Край. Зиновій Книш у своїй книжці виразно признає, що поведінка Головінського на розправі “заскочила на розправі приявних глядачів”. Вона заскочила також всю політичну українську громаду. Це ж був перший такий випадок оборони українського діяча на політичній процесі. Перший і останній.*)

До того часу у своїх політичних процесах обвинувачені українські діячі завжди виразно заступали самостійність і соборність всіх українських земель в одній суверенній державі. Розуміється, що ніхто сам на себе не робив перед судом доносу, але завжди підкреслював незадавнене право українського народу на Західніх Землях до соборного самовизначення. Від цього не було винятку в процесах ні одної української політичної групи. Тому вилім Головінського зробив на українську громаду фатальне вражіння. Навіть члени

*) Гляди згадану книжку З. Книша, стор. 101.

УВО, що знаходилися в часі процесу на волі, не бралися боронити такої тактики свого колишнього Краєвого Командира, уважаючи, що така тактика веде до затрати границі добра і зла і національної моралі. Це знайшло пізніше свій відгук у пресі, а безпосередньо на самім процесі довело до драстичного виступу молодого поета Ярослава Цурковського. Він був покликаний обороною на свідка в обороні обвинуваченого Антона Стефанишина, Дармохвала і інших. На запит предсідника трибуналу, чи він знає Юліяна Головінського, свідок Цурковський відповів: — Я знав Юліяна Головінського. Але з хвилиєю, коли Головінський вважає за вказане скласти перед трибуналом заяву лъояльності для польської держави, я не хочу його знати.

Лава присяжних не повірила доказам прокурора про вину Головінського щодо принадлежности до УВО. Прокурор виразно підкреслював факт, що Головінський на основі конфідентських вістей є Краєвим Командиром УВО, а до-

кази проведені перед судом в кожному разі підтверджують, що він є членом УВО. Лава присяжних повірила заяві Головінського і увільнила його від всякої вини.

Незабаром у гушавині погубної теорії валленродизму заплутається молодий Роман Барановський, що вийде з тюрми на волю з побожною пошаною для свого колишнього командира Летючої Бригади, його чинів і його слів.

ПІДПІЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ В СЕРЕДИНІ ПІДПІЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Після арештування Юліяна Головінського в жовтні 1926-го року начальна команда УВО іменувала Краєвим Командиром організації колишнього полковника Січових Стрільців, Романа Сушка. В квітні 1928-го року польський суд присяжних у Львові після відомої валленродської методи оборони увільнив Юліяна Головінського від вини і кари. Вийшовши на волю, він застав на становищі Краєвого Командира полк. Романа Сушка. Юліян Головінський, очевидно, у певнений успіхом своєї такти-

ки на суді, був переконаний, що в боротьбі з польською поліцією він вийшов остаточним побідником і тому не уважав за потрібне рвати своїх тісніших зв'язків з підпільною організацією.

В тому самому часі вийшла з тюрми група членів організації, які були засуджені в попередніх процесах УВО за напади на поштові уряди. Це були колишні члени "Летючої Бригади" за часів, коли Краєвим Командиром УВО був сот. Юліян Головінський. Вони тепер застали в організації зовсім нову ситуацію. На 105-ій стороні своєї книжки Зиновій Книш малює такий невідрадний стан тодішньої УВО:

"...УВО в тому часі була розконспірована, про неї зана конфідентами, втримати її в справному діянні було куди важче, як тому кілька років назад".

Причину того ослаблення організації добачує З. Книш в тому, що давні боевики були тоді в тюрмі або розконспіровані, а нові члени не мали належного досвіду та не були керовані безпосередньо своїм командиром. Ними керовано

з далекої конспіративної кривки, без безпосереднього впливу відважного командира, як це було за часів сот. Головінського. Тодішній Краєвий Командир полк. Роман Сушко, що діяв під псевдонімом Кіндрат Сич, був дуже обережним і сам не брав безпосередньої участі в бойових акціях і нападах. Свої накази він передавав через законспірованих зв'язкових. Він був далеко обережніший і менший ризикант, як колись сот. Головінський. Через те він не мав популярності серед колишніх співробітників сот. Головінського, які не любили свого нового Краєвого Командира, уважали його нездарою і трусом, а деякі з них йшли навіть так далеко, що стали підозрювати його у зв'язках з польською поліцією.

Закиди в сторону полковника Сушка, що буцім він не є відважний, були вповні безпідставні. Роман Сушко був визначним старшиною Січових Стрільців. Він відзначився на фронтах у Визвольній Війні на становищі командира наперед І. Дивізії Січових Стрільців, а потім VI-тої Дивізії цієї

української військової еліти. В грудні 1919-го року він належав до тих, що духово не заломилися під ударом тодіш-

Полковник Роман Сушко

ньої фронтової катастрофи, і тому він добровільно не демобілізувався, як це зробили інші. Він залишився у війську далі, брав участь у новім поході на Київ в квітні 1920-го року, а потім у всіх важких боях підчас відвороту з Києва аж до битви під Замостем включно. В 1921-шій році він належав до повстанської армії

і разом з іншими відважними воинами брав участь у Другім Зимовім Поході, що скінчився трагедією під Базаром. Належав він до тих нечисленних учасників походу, яким вдалося пробити ворожий перстень.

Однаке в атмосфері, що була переповнена випарами морального релятивізму, все те не мало значіння для колишніх боеків сот. Головінського. Вони поклонилися zasadі “ціль освячує засоби” і готові були вжити всіх способів, щоб усунути полк. Сушка зі становища Краєвого Командира, а на його місце поставити знову сот. Головінського. Мабуть у цій середовищі з родилася думка про те, що Роман Сушко стоїть у зв'язках з поліцією. Замість поступати в цій справі організаційним шляхом, ця частина боеків піддалася бажанню самим покінчити із своїм власним Краєвим Командиром. Таким робом виникла макабрична історія: підпільна організація в підпільній організації! Організаційний порядок вказував на те, що вони у випадку підозріння проти свого Краєвого Командира мали подати відповідну заяву до

Начальної Команди на чолі з полк. Коновальцем (закордонном) для дізнання і розслідування справи та остаточного рішення. На цей шлях вони обов'язані були йти зокрема тому, що в УВО обов'язувала сувора дисципліна і послух вищим провідникам. Але вони на цей шлях не пішли. Вони рішилися на анархічний виступ проти свого Краєвого Командира, — усунути його силою, тортурами змусити його до того, щоб він “сам признався” до злочину зради організації, а потім його знищити. Тоді вже шлях для поновного представлення Краєвим Командиром сот. Головінського був вільний. У такій атмосфері валленродизму сплотився цей плян найбільшого злочину морального убивства не лише за-служеного воїна Української Армії, але свого боевого товариша і командира. В цій заговорі брала участь група колишніх співробітників сот. Головінського, а серед них також оба брати Барановські, Роман і Ярослав, які в тому часі вийшли були з тюрми по відсидженні кари за напад на поштову касу. Цей задуманий

злочин так рідкий і небувалий, що варто спинитися над його описом дещо довше.

Про плян убивства полк. Сушка адвокат Степан Шухевич питає Романа Барановського на самбірській процесі, про що вже була згадка в нашій звітній з цього процесу. Тоді, як пригадують собі читачі з попередніх розділів, Роман Барановський на це питання не відповів ані слова. Таким чином вся справа оставала даліше в сфері чуток і здогадів. Знали про неї різні люди, але мовчали. Всю справу тепер виявив один із учасників організації того часу — Зиновій Книш, який описав цей плян згладження Краєвого Командира УВО членами самої організації у згадуваній уже кілька разів його останній книжці про Юліяна Головінського ("Дух, що тіло рве до бою...")

Зі свідчення Зиновія Книша треба взяти на увагу насамперед такі факти: 1) По виході з тюрми оба брати Барановські знову стали активними членами організації. Роман Барановський в тому часі був іме-

нований Боевим Референтом при Краєвій Команді організації. Це значить, що він був найближчим співробітником Краєвого Командира УВО, полк. Сушка, який через нього виконував свої накази в справі замахів організації. 2) Опозицію проти полк. Сушка провадили всі колишні члени боевого відділу організації за часів командування сот. Головінського і вони всі вимагали уступлення Сушка і покликання на його місце сот. Головінського.

Це все були молоді члени організації. Тому можна цей заговор слушно назвати бунтом молодих членів організації проти старшого проводу.

Треба припускати, що члени цієї групи зв'язувалися в цій справі з полк. Коновальцем, який мав завжди необмежене довір'я до Сушка ще з часів Січових Стрільців і який з цієї причини не бачив приводу для усунення його з командування. В тій ситуації зродився в цій групі плян морально примусити полк. Коновальця до усунення Сушка і покликання Головінського, представляючи полк. Коновальцеві готове

“признання” Сушка до співробітництва з польською поліцією, вимушене від нього тортурами.

По цих вступних зауваженнях даймо слово самому свідкові, Зиновієві Книшеві. Він раз літом 1928-го року зайшов до тодішнього Боевого Референта при Краевій Команді, Романа Барановського, що діяв під псевдонімом “Рибак”. В присутності свого брата Ярослава Роман Барановський запропонував Зиновієві Книшеві взяти участь в заговорі для усунення Краєвого Командира Сушка. Про це пише дослівно сам З. Книш таке:

“І ось дсвідався я речей, від яких волосся дубом могло мені стати на голові. В основному вони зводилися до того, що теперішній Краевий Командант, Сич (Роман Сушко), це особа нікуди негодяща, нездара, не хоче вступитися зо свого місця і пустити туди Юлька (Головінського); що є дані підстави думати, що він діє в порозумінні з польською поліцією; що цими днями буде відбуватися стріча в Данцігу між представниками Начальної і Краєвої Команди, ку-

ди між іншим їдуть обидва Барановські і треба за всяку ціну не допустити, щоб поїхав туди Рудакевич, бо він тримає з Сушком... Вони поїдуть самі і поставлять категоричну вимогу (перед Начальною Командою) усунути Сича (Сушка) та поставити назад на те місце Юлька (Головінського). Сича (Сушка) треба так чи інакше здемаскувати в той спосіб, щоб схопити його на вулиці і вивезти за місто, там “взяти його на магель”— ПІДДАТИ ТОРТУРАМ — і видобути з нього ПРИЗНАННЯ. На те призначена хата на відлюдді за містом у напрямі на Жовкву. Шофер “свій хлоп” з автотом готовий. Схопити його мусимо, як буде виходити з будинку “Дністра”, куди він заходить кожного дня на побачення з Д-ром Іваном Рудницьким, тодішнім скарбником у Краевій Команді. Чи я готовий зайнятися переведенням того діла? На мене Сич (Сушко) не має ніякого підозріння і мені найлегше було б це зробити.

“Хоч був я в першій хвилині просто ошелешений тими ревелаяціями, одначе двох ду-

мок у мене не могло бути. Як же не повірити Рибаківі (Романові Барановському), якого я знав від давна, з яким неодноразово перебував? А ще до того якийсь там Сич (Сушко) будь він собі й полковник Сушко, важиться стояти на перешкоді Юлькові (Головінському) ... Ясно, що схоплю Сича (Сушка) і так йому дам "фацки",¹⁷⁾ що він рідну маму забуде і виспіває все".¹⁸⁾

Стільки говорить знаменне свідчення одного з учасників того небувалого заговору на моральне убивство і фізичні муки, а потім може й смерть свого ДЮОЧОГО Краєвого Командира, якому згідно з присягою члени організації склали обітницю безумовного послуху. Це свідчення говорить за цілі томи про те, до якої моральної безодні доводить релятивізм в історії в вальєнродизму: до повного нігілізму, який взагалі не визнає ніяких моральних засад.

Така несамовита історія, я-

17) Фацки — в арештантському жаргоні значить побиття.

18) Гляди книжку З. Книша, сторони 108-109.

ку описує З. Книш з власного досвіду, як учасник підпільного заговору проти власної Краєвої Команди, не стоїть одинока в УВО-ОУН. Барановський і інші члени "Летючої Бригади" Юліяна Головінського знали вже раніший приклад такого бунту в підпіллі. Хоча З. Книш у своїй книжці є дуже могомовний у розкриванні псевдонімів членів УВО-ОУН, то він є дуже маломовний щодо певних подробиць з історії організації, які кидають вимовне світло на характер і методи праці деяких провідних одиниць, що їх з різних причин дехто пробує розхвалювати. До таких подробиць належить також між іншим переворот Юліяна Головінського проти свого попереднього Краєвого Командира сот. інж. Ярослава Індишевського.

ПЕРШИЙ БУНТ У ПІДПІЛЛІ

Взагалі З. Книш нічого не загадує у своїй книжці про те, від кого перебрав Головінський становище Краєвого Командира. Читач його книжки має вражіння, що Головінсь-

кий вже приїхав із Чехії з наказом перейняти пост Краєвого Командира. Тим часом історична правда виглядала зовсім інакше. Ось короткий хід подій в Українській Військовій Організації у тому часі:

Методи валленродизму, які запровадив був поступенно полк. Коновалець під впливом сот. К. до УВО ослабили її морально і підкопали сильно її повагу серед громадянства. Плянова провокація Дзиковського довела в своїх наслідках до розкриття конспіративних тайн організації. Співпраця з службовцями розвідного відділу польського генерального штабу (наприклад із сот. К.) потягнула за собою розкриття важливої конспіративної квартири сл. п. Ольги Басарабової, забрання з її посідання архіву УВО і арештування більшості провідних членів організації на чолі з тодішнім Краєвим Командиром полк. Андрієм Мельником. З того всього був той дальший наслідок, що незабаром послідував процес полк. Мельника і товаришів за шпигунство і засуд їх на кілька років тюрми. Цей процес має перелома-

ве значіння для організації і тому хтось з членів УВО повинен в'яснити його історію докладніше. Для мого розгляду важно тільки зазначити сам факт, що після арешту полк. Мельника Начальна Команда УВО мусіла іменувати нового Краєвого Командира. Іменування одержав інженер будови мостів сот. Ярослав Индишевський, про якого вже була мова в зв'язку з переговорами Начальної Команди організації з советською владою про співпрацю з нею. Ярослав Индишевський перебував перед своїм іменуванням в Чехословаччині. Він негайно перебрався конспіративно до Краю і обняв свої обов'язки. Як свого помічника він одержав сот. Юліана Головінського, який приблизно в тому ж часі переїхав до Краю.

Юліан Головінський був іменований Краєвим Командиром Индишевським на становище провідника "Боевого Відділу", який пізніше перемінився в "Летючу Бригаду". Треба замітити, що серед старшин Української Армії, які належали до УВО, був взагалі сильний опір проти висування

Головінського на якийсь провідне становище в УВО. Старшини не любили його за те, що він в квітні 1920-го року самовільним кроком причинився до знищення УГА, яка по умовленому пляну свого ідейного осередка мала від большевиків перебитися до Армії ген. Павленка, тим способом взагалі виминути свою зустріч з Поляками та зберегти свою цілість і боєву здатність. Головінський виступив самочинно один день перед переведенням цього пляну і довів до руйни армії. Але сот. інж. Индишевський був переконаний, що треба дати Головінському нагоду відпокутувати свою провину боєвою діяльністю. Тому він його боронив перед опінією старшин, членів УВО, та протегував його всіма способами.

В свою чергу Головінський не був лояльний до цього свого Краєвого Командира. Він був надто амбітний, щоб залишитися на підряднім становищі. Тому він рішив вимусити собі становище Краєвого Командира по доброму або — по злому. Він вибрав цей другий спосіб.

Юліян Головінський, як незвичайно амбітна людина, не міг себе уявити довше на становищі підрядного командан-

Сот. Ярослав Индишевський

та. Він сам хотів бути Краєвим Командиром. Про відкликання сотника інж. Ярослава Индишевського шляхом переміни наказу Начальної Команди тоді не могло бути мови з двох причин: перше, інж. Индишевський був загальною любленою людиною і добрим товаришем усіх старшин Українських Сі-

чових Стрільців, які були членами УВО, а при тому мав також повне довір'я в Начальній Команді організації; і друге, сот. Головінський був загально нелюблений старшинами Української Армії (поза малими вийнятками), а проти їх опінії не можна було очікувати того, щоб Начальна Команда з власної волі відкликала сот. інж. Індишевського, а іменувала сот. Головінського. Таке іменування міг Головінський в Начальній Команді тільки вимусити. І він це зробив.

Не маючи популярности в досвідчених і рішальних старшин Української Армії, сот. Головінський постановив звернутися до недосвідченої молоді, що саме вийшла зі шкільної лавки і була втягнена до організації. Він зайнявся організацією тієї молоді, він створив з неї "Летючу Бригаду" для нападів з метою здобуття грошей і він опісля при допомозі цієї молоді перевів бунт проти свого Краєвого Командира, сот. Індишевського. "Летюча Бригада" вимагала від Начальної Команди,

щоб вона відкликала Індишевського з його становища, погрожуючи виступом і створенням окремої організації. Начальна Команда після ослаблення УВО в зв'язку з арештом багатьох провідних старших членів була примушена піддатися тому першому бунтові всередині організації і іменувала Краєвим Командиром Головінського.

Таким чином плянований переворот братів Барановських і деяких інших членів "Летючої Бригади" проти Краєвого Командира полк. Сушка в користь Головінського мав вже свій прецеденс в попереднім перевороті Юліана Головінського в році 1924-ім. Тим самим способом мав тепер Головінський повернути знову на своє становище.

Замах на Краєвого Командира по з'їзді в Данцігу літом 1928-го року Роман Барановський і його група відкликали. Вони лише далі збирали матеріяли проти нього, щоб таки усунути його через Начальну Команду. Кінець кінців Сушко перебув на своїм становищі Краєвого Командира

ще тільки понад один рік, щоб всеодно уступити місце Юліянові Головінському, якого при переміні УВО на ОУН покликав полк. Коновалець на Краєвого Командира. В цім переходів часі, в році 1929-ім, Роман Барановський вступив у зв'язок з польською поліцією як платний поліційний конфідент.

Що його спонукало до цьо-

го кроку? Як з боевика підпільної організації він перейшов в табір ворога? Чи то справді відразу він був вірним поліційним агентом, чи може удавав вірність для поліції, а фактично далі робив діло підпільної терористичної організації? Ось ці питання, які силою насуваються кожному і на які варто поспробувати дати відповідь.

II.

РОЗГАДКА ЗАГАДКИ Р. БАРАНОВСЬКОГО ДВІ ДУШІ В ЙОГО ГРУДЯХ

ПРОВОКАЦІЯ ПРОВОКАЦІЇ НЕ РІВНА

Заки приступити до ближчого обміркування ролі Романа Барановського, треба нам дещо спинитися над загальним питанням про те, що таке провокація взагалі і які можуть бути провокатори.

Слово **“провокація”** є латинського походження. З цієї мови воно перейшло у всі мови світу. По-латинськи **“провокаре”** значить **“викликувати”** щось чи когось. На приклад, викликати когось з хати на-

двір. Одначе **“провокувати”** може відноситися також до людських **думок і вчинків**: наприклад, викликати в когось його скриті почування і думки так, щоб він їх виявив. Провокувати значить також **“визивати”** когось до того, щоб він виявив свої скриті думки або спонукати його до якогось вчинку, якого він у нормальних відносинах мабуть не зробив би.

В цім останнім значінні почали брати це слово до своїх мов народи за Французами, які

за часів цесарської реакції вживали окремих поліційних агентів для тої цілі, щоб вони викликали спритно укріті революційні думки демократів і республіканців назверх, щоб пізніше так “спровокованих” громадян видати в руки суду для покарання. Таких поліційних агентів називали у Франції “агентами провокаторами” і ця назва поширилася по всім світі.

Агент-провокатор у тім пербіснім розумінні це вірний службовець свого уряду. Його завданням є розкрити ворогів свого уряду раніше, заки вони можуть достатньо стати сильними і заки вони встигнуть виступити з успішним переворотом чи яким терористичним замахом проти уряду. Такий провокатор є школений наперед поліційною владою для свого завдання. Він удає в якійсь околиці, де його не знають, простого громадянина, потім буцім дає себе переконати до революційної організації, щоб вона прийняла його в члени і щоб таким чином він міг знати всі її тайни. Серед членів провокатор ши-

рить потім “гостру” чи пак “ліву” лінію”, щоб викликати якийсь виступ **передчасно**, а разом з тим ще своєчасно повідомити про все поліцію, яка має час ударемнити шкідливий для неї революційний вчинок.

В боротьбі якоїсь держави із своїми ворогами трапляються навіть патріоти, які безкорисно стають поліційними тайними **інформаторами** про якийсь підривний рух. Їх роля лежить на границі між “інформатором” і “провокатором”. Для прикладу можна навести, що історія нової польської держави після Першої Світової Війни знає цілий ряд таких “інформаторів”, які безплатно, з патріотичних спонук, працювали для тайної польської поліції. Були такі довірені поліції (конфіденти”) в “Незалежній Селянській Партії”, в “Польській Партії Соціалістичній” (ППС), в комуністичній партії і інших польських організаціях. Їх головне завдання полягало в тому, щоб **завчасу** повідомляти поліцію про все, що в цих організаціях діялося. Зате їм не-

вільно було “провокувати” дану організацію на якийсь протизаконний вчинок, бо в противному випадку, згідно з польським карним кодексом, вони підпадали карі нарівні з головними вчинниками. Однак поліція часто “крила” свого агента-інформатора, якщо він “перестарався” і довів навіть до якогось карного вчинку. Тоді поліція ховала свого агента кудись в інше місце і його офіційно не можна було знайти для судового переслідування.

Такі провокатори і інформатори, про яких була мова дотепер, це **від самого початку** поліційні службовці за встановленою платнею або вони з патріотичних спонук зголосилися безплатно до поліційної служби перед вступом до якоїсь суспільно-політичної організації. Психологія, тобто спосіб думання і характер таких людей є кожному зрозумілі: вони є або лояльними **службовцями** або на свій спосіб **патріотами**.

Зовсім інше діло з тими, які належать до революційної організації з переконання, а по-

тім не лише відрікаються революційних думок, а ще стають інформаторами поліції, проти тої організації, якій вони з переконання довший час служили. Причини такої поведінки можуть бути різні. Звичайно ці особи є запальчиві і хиткі в своїх думках і переконаннях. Вчора вони уважали патріотичним ділом робити революцію проти свого конституційного уряду, а завтра будуть уважати за патріотичне діло боронити той самий уряд від плянованої колісними самими революції. Річ ясна, що може грати ролю також сподівана нагорода. До таких людей ставиться суспільство і сама поліція з великим недовір'ям, бо невідомо, чи дана особа знову не змінить нагло свого переконання і чи вона знову не перейде на сторону ворогів держави. Таке припущення оправдане настільки, що такі особи не мають твердих моральних засад.

Все те слід було собі пригадати перед тим, заки прийдемо до особливого випадку, коли видний і активний член

НАЦІОНАЛЬНОЇ революційної організації стає інформатором чи навіть провокатором **чужого** окупаційного режиму. Як пояснити собі такий крок? Саме цей випадок маємо перед собою у справі Романа Барановського.

ЯКА РОЛЯ МОГЛА БУТИ В БАРАНОВСЬКОГО

Роман Барановський від молодих років належав до підпільної організації. Він виявив себе в організації безперечно відважним, жертвеним членом і боеквом. Кілька разів він брав участь у таких терористичних нападах, в яких треба було вбивати не лише представників польської влади, але й випадкових громадян, між ними і Українців. Річ ясна, що при тому треба було наставляти також власне життя. По виході з тюрми Роман Барановський діє далі на становищі Боевого Референта при Краєвій Команді організації, отже знову наражує свою свободу і життя для справи організації. Чи міг він несподівано, будучи на волі, нагло заломитися? Очевидно, що міг.

Бувають і на фронті випад-

ки, коли заломлюються навіть добрі вояки, піддаються паніці, втікають з фронту. Але вони втікають **НАЗАД**, щоб віддалитися від ворога. В безвиглядній ситуації на фронті, заскочені нагло ворогом, чи окружені з усіх боків, вояки можуть здатися в полон. Все те всім зрозумілі речі. Але ж це зовсім не подібне до того, щоб член підпільної боевої організації перейшов на **СЛУЖБУ ВОРОГОВІ** для боротьби проти власної організації. Такий вчинок був би подібний до такої поведінки вояка на фронті, коли він дезертирував би **ДО ВОРОГА** і там вступив до Ворожої Армії, щоб в службі у ворога **БОРОТИСЯ ПРОТИ СВОЄЇ АРМІЇ**. Такого випадку не знає 100.000-на Українська Галицька Армія, щоб якийсь стрілець перейшов на бік Поляків і разом з ними воював проти України. Барановський був в організації не простим боеквом, а старшиною — і то навіть штабовим, бо провідником боевої акції в краєвій команді. Тому не можна навіть теоретично собі уявити, що він несподівано міг би перейти про-

сто на бік ворога для активної служби в його рядах проти власного народу. Такого кроку не може пояснити ні психічне заломання, ні тим менше якась політична "ідея". Коли захоплені фальшивою комуністичною ідеєю, Українці, Грузини, Поляки, чи члени інших поневолених Росією народів в часі революції вийнятоково переходили на бік російських большевиків, то вони це робили в ім'я ідеї, хоч і фальшиво зрозумілої. Барановський подібної політичної ідеї знайти не міг, щоб для неї він міг перейти на бік польської поліції і в службі для неї проти своїх вчорашніх товаришів наражувати своє життя.

Бо ж не для спокою і вигоди міг би переходити член підпільної терористичної організації на активну службу до ворога. Якби Барановський шукав спокою, то він мав тільки одну дорогу: усунутися з організації зовсім та працювати в якійсь українській економічній установі без клопоту. У випадку переходу на бік поліції з метою активної боротьби проти власної терористичної організації Барановського

ждала неминуха смерть з руки членів організації і при тому ще гірша моральна смерть раз на завжди. Барановський був до того часу надто довго провідним членом організації, щоб не знати того, що кожний конфідент скорше чи пізніше буде розкритий і морально знищений. Ще скорше мусить бути розкритий провокатор. Це тільки питання років — кількох чи кільнадцятьох.

Таким чином для дійсного переходу на бік польської поліції мусів би Барановський мати ще більшу особисту відвагу ніж для того, щоб належати до підпільної терористичної організації. В останнім випадку він мав принаймні моральну потіху, що робить добре діло і залишить по собі добру славу в товаришів. В першій випадку він гинув би без ідеї, без зміслу і безславно з тавром ганебної зради товаришів і нації.

Отож трудно припустити, що Барановський ВІДРАЗУ перейшов на сторону ворожої поліції зі ЩИРИМ наміром служити їй вірно проти власної організації і нації, бо не міг мати для того ніякої ро-

зумної підстави, політичної чи якоїсь іншої ідейної: А гроші — питаєте, Розгляньмо й питання грошей.

Гроші і взагалі матеріальна користь є в деяких осіб дуже сильною спонукою їхніх чинів і злочинів. Це правда. Але ж злочинці мають також свою “економію”. Вони стараються досягнути гроші найлегшими і найменш небезпечними засобами. Скажім, грабіжники банків в засаді не мають наміру стріляти урядовців банку, а роблять це лише у випадку збройного опору. Річ проста: за грабунок банку без проливу крові нема кари смерті на випадок приловлення.

Якщо в Барановського головною спонукою була б жадоба гроша, то він не потребував для 200 злотих місячної плати приймати таку небезпечну для життя службу, бо він міг ту саму плату одержати в тій чи іншій кооперативній централі без особливого клопоту. Таку працю в кооперативній централі одержали були всі колишні політичні в'язні, якщо її бажали. Взагалі не було в Західній Україні випадку, щоб політичний в'язень по виході

з тюрми опинився без праці на вулиці і примирив з голоду.

Тому не можна повірити, щоб Багановський від самого початку своєї служби в польській поліції був ДІЙСНИМ І ВІРНИМ для неї агентом. Треба отже припускати, що для його вступу на поліційну службу була зовсім інша причина, як нагла любов і вірність для польської поліції. Єдине, що може нам пояснити такий небувалий в Боевого Референта Краєвої Команди Організації крок, є на мою думку теорія валленродизму, яку визнавав колишній обожааний Барановським Краєвий Командир організації, Ю. Головінський, а також він сам.

ЧОРНОКНИЖНИЙ УЧЕнь ХОЧЕ СТАТИ МАЙСТРОМ

В давніх віках люди вірили свято в уміння окремих чарівників викликати злих духів і заставляти їх до своєї служби, собі на користь, а другим на шкоду. Оповідали собі старі люди, що такі майстри чарівництва вчилися своєї штуки з особливих “чорних книг”. Тому їх називали також чорнокнижниками. Ходили також

легенди про те, що такі чорнокнижники мали своїх учнів, які вчилися в них чорнокнижства. Отож є між іншим дуже поширена легенда в давних часах, яка оповідає нам про незавидну долю такого одного учня чорнокнижника. Її зміст такий: Чорнокнижний майстер вийшов кудись здому, а його ще недовчений учень залишився сам вдома. Йому закортіло й собі попробувати тої штуки, яку так зручно виконував з чортами його учитель. Він почав всякими “гокусами-покусами” викликати злих духів. Чорти справді з’явилися на його виклик, але перестрашений недовчений учень не вмів злих духів замовити і відігнати від себе. Вони оточили його і забрали собі його душу.

В цій легенді, яка стала предметом різних поем, стремить одна моральна правда: Хто візьметься поклонитися засаді, що “ціль освячує засоби”, той мусить втратити моральний компас у своїй поведінці і заблудити в безвихідній гушавині життя. Досвід життя доказує без винятку, що із зла не може вирости

добро ніколи. “Зло може породити тільки зло”, каже поет. Раз викликане на світ зло не хоче добровільно вступитися навіть при великім труді. “Один лихий кине камінь у криницю, а потім десять добрих людей його не витягне”, каже українська народна мудрість.

В підпіллі УВО від самого початку одна група провідних членів на чолі з сот. К. запроваджувала критим штихом в середину організації теорію валленродизму з гаслом “ціль освячує засоби”. До активних визнавців і виконавців цієї безморальної доктрини належав також Юліян Головінський, який був безпосереднім практичним учителем і провідником Романа Барановського, що для свого учителя почував великий подив і гаряче бажання його наслідувати.

Роман Барановський чув від Головінського не раз і не двічі навчання, що організацію обов’язувала і мусить обов’язувати засада — “ціль освячує засоби”. Все добре, що веде до цілі організації, робив з того висновок Барановський. Головінський вчив, очевидно,

членів своєї “Летючої Бригади” історію організації і при тому мусів вихвалювати постанову Начальної Команди організації про висилку сот. Дзиковського, як свого провокатора, до угодівців на чолі з поетом Сидором Твердохлібом, щоб його легше і непомітно вбити. Роман Барановський знав напевно від Головінського також те, що для здобуття грошей для організації переведено напад на помешкання відомого й заслуженого українського патріота — Дра Теофіля Кормоша в Перемишлі та ограблено його з родинних цінностей. Річ ясна, що Головінський мусів хвалити цей виступ організації, бо ж він сам належав до його ініціаторів. Роман Барановський читав також звіти з процесу свого колишнього Краєвого Командира, а потім напевно говорив з ним усно про його валленродську тактику на процесі. На цім процесі Головінський на практиці показав своїм учням, як він розуміє гасло “ціль освячує засоби” і не вагався, представити себе на публічному польському суді як визнавця політичної

теорії про польсько-український союз за ціну зречення цілої Західньої України. Це зрозумів польський суд і тому його увільнив від вини. Всього того наслухався Роман Барановський по самі вуха і переконався, що більшість проводу організації акцептувала цю політичну чорнокнижну доктрину. Він дав переконати себе всеціло до визнання цієї доктрини і постановив за зразком цього політичного чорнокнижства сам застосувати все те в практику, щоб і собі цим способом прислужитися організації.

ЗЛОВИВСЯ У ВЛАСНУ ПЕТЛЮ

На “Дикім Заході” Америки, в безкраїх степах-преріях паслися колись дикі буйволи, а потім ще табуни коней. Пастухи (ковбої) знали штуку ловлення коня чи бугая таким способом, що вміли кинути штудерно звитий довгий посторонок з петлею на кінці. Кинений посторонок зачіплювався за ший коня чи бугая, ковбой тягнув посторонок до себе, а петля зашморгувалася так, що звіря падало безсиле

на землю. Такий посторонок з петлею називається “ляссо”. Але бували випадки, що недосвідчений ковбой кинув лясо так незручно, що петля падала на його власну шию, другий кінець лясса падав під ноги коня, замотувався до його ноги, а петля зашморгувалася на шиї ковбоя і дусила його.

Так сталося також з Романом Барановським. Він рішився заслужитися перед своєю організацією тим способом, що буде вдавати конфідента поліції, а насправді з одного боку давати поліції фальшиві інформації, а з другого довідатися про дійсних конфідентів, що є членами УВО. Барановський був вірним учнем Головінського і визнавав безморальну теорію валленродизму до останніх консеквенцій. Себе він уважав за так хитрого і досвідченого, що він був переконаний, що йому напевно вдасться водити поліцію за ніс, як вдалося Головінському водити за ніс командира постерунку поліції в Чесанові і цілий польський суд присяжних з 12 суддів на публічній розправі “сімнадцятьох”. Так приблизно можна з прав-

доподібністю зобразити собі спосіб думання Барановського перед його рішальним кроком, коли він пішов до польського поліційного комісара Чеховського і зголосився до поліційної служби проти УВО.¹⁹⁾

Перед нами стає питання: чи Роман Барановський звирявся із свого пляну ще перед кимсь із членів організації чи може рішився виключно сам? Відомі деякі дані промовляють за те, що він звирявся із свого наміру і що його намір був одобрений. Найбільше побожної поваги мав Барановський для свого колишнього командира “Летючої Бригади” і

19) Рішальне значіння при рішенні Романа Барановського йти на небезпечне підприємство в поліції була також його “пригодницька” вдача. Попри колишній патріотизм грала роль при його вступі до підпільної організації також безсумнівно та обставина, що він мав авантюристичний нахил, одідичений від свого батька і потім розвинений членством у “Летючій Бригаді”.

Краєвого Командира сот. Юліяна Головінського. В його користь Роман Барановський і інші члени Летючої Бригади готовили по виході із тюрми карколомне, небезпечне і неморальне знищення діючого тоді Краєвого Командира УВО полк. Романа Сушка. Головінський був теоретиком і практиком валленродизму і морального релятивізму. Якщо отже Барановський кому звирявся із своїх конфідентських змислів, то цею особою могла бути тільки особа Головінського. Мабуть, Барановський Головінському таки звирявся із свого пляну, бо трудно припускати, що він міг би рішитися на такий крок сам.

Про те, що Головінський правдоподібно знав про нову конфідентську ролю Барановського, можна думати на основі того, що Барановський мав у проводі організації безграничне довір'я аж до моменту його здемаскування самою польською поліцією. Таке довір'я Барановський сам собі здобути не міг, якби не мав підтримки від якогось авторитетного члена проводу в Краю. Така підтримка була

конечно потрібна особливо ще тому, що ще довго до розкриття провокації Барановського проти нього кружляли підозріння. Їх мусів заграничний провід організації провірювати і рішальною опінією для нього мусіла бути опінія такого члена проводу, як Головінський. Знову ж Головінський мусів уважати таким крок Барановського зовсім згідним з його валленродизмом. Такі випадки вже бували раніше (Дзіковський, Гук, сот. К. і т. д.).

Одначе Роман Барановський перецінив свої умові сили в тій чорнокнижній грі. Перецінив їх також Головінський. Крок Барановського був від самого початку злом, а зло може родити лише зло. Барановський мав своїм протиграчем не дурного командира маломістечкового поліційного постерунку, як це було з Головінським у Чесанові, і не пересічних польських міщан у ролі присяжних, як це було з розправою "сімнадцятьох" на чолі з Головінським. Барановський сідав до злочинної гри за стіл із зовсім іншим грачем — комісарем Чеховсь-

ким, що перейшов добру теоретичну й практичну школу поліційного шпигуна, бо шпигунством є по суті політична поліція. Чеховський грав, як вишколений шулер. Зразу він мусів давати “виграти” Барановському дрібні ставки і мабуть Барановський мусів перед Головінським хвалитися деякими успіхами своєї служби для організації в рядах поліції. Але крок за кроком Чеховський затягав на шию Барановського його власну петлю конфідента. Барановський поволі мусів давати щораз частіше правдиві інформації про свою організацію і видавати менші її фігури в руки поліції. Чеховський творив собі докази на письмі з конфідентської служби Барановського і вкінці сам Барановський зрозумів, що йому з петлі виходу нема та що він вже мусить служити поліції далі, бо вона може його знищити, здемаскувавши його публічно. Авреоля слави таким чином пропала б раз на все. Тоді рішився Барановський бродити по моральній безодні щораз глибше аж до аду злочину:

до продажу за гроші своїх колегів із організації.

Якби Барановський мав тверді моральні засади, а не моральний релятивізм валленродизму, то він був би не впава на це дно злочину. Передовсім він ніколи був би не згодився бути поліційним конфідентом навіть тоді, якби до цього посилала його навіть сама Начальна Команда організації. Тим часом тут він не мав навіть такого наказу.²⁰⁾ Не маючи моральних засад, а визнаючи безморальний принцип, що “ціль освячує засоби”, Барановський прийшов до фашистської чи большевицької теорії: “нам все вільно”. Так він з вірного члена підпільної організації і з відважного українського терориста перемінив-

20) Начальна Команда УВО, чи пак пізніше Провід ОУН знав про ролі Барановського в поліції від Головінського, але безпосередньо не давав йому наказу йти до поліції в ролі конфідента. Формально оставала вся справа на відповідальність Барановського і Головінського, як Краєвого Командира організації.

ся в терориста на службі поліції.

КІНЦЕВІ ЗАУВАГИ

Афера провокації Барановського цікава не тільки як психологічний образ переміни революційного терориста в поліційного провокатора. Властиво про аферу Барановського повинні писати більше письменники психологічних повістей або вчені психоаналітики. Я не належу ні до одних ні до других.

Мені здається, що афера Барановського має для нашої громади тепер особливий політичний інтерес і тому нею повинні цікавитися всі члени української громадськості. По цей бік залізної заслони діє мільйонна українська емігра-

ція, яка веде явну і скриту боротьбу проти російської большевицької диктатури над Україною. Для політичної поліції цієї диктатури потрібно мати серед різних організацій на еміграції не лише конфідентів, але й провокаторів. МВД потребує не лише простих членів п'ятої колумни, але й провокаторів серед провідних кол.

Мое скромне завдання буде сповнене, якщо наша громада стане обережнішою та буде мати більш отверте око й ухо на те, що довкруги і всередині неї діється.

Тільки так громада охоронить себе від впливу провокаторів на нашу визвольну боротьбу проти советських злочинців.

Publisher:

"Ukrainska Vilna Hromada v Ameryci"
2965 Carpenter Street, Detroit 12, Mich.
